

משרד החינוך
מינהל החינוך הדתי

יד יצחק ברצבי

ויצא

פרשה ארץ ישראלית

"ויקרא את שם המקום" פועלה של ועדת השמות

מאת: טליה זיסקין

שפר בנחלת נפתלי ופורת בשרון, על גבול נחלת יוסף, לקוחים מבר־כותיו של יעקב לנפתלי וליוסף נפתלי אֵלֶּה שְׁלַחַה הַנָּתַן אֶמְרִי-שָׁפֶר. בֶּן פֶּרֶת יוֹסֵף, בֶּן פֶּרֶת עֲלִי-עֵינָן; בְּנוֹת צַעֲדָה עֲלִי-שׁוּר (בראשית מט, כא-כב).

ישובים חדשים שהוקמו מחיים שמות של יישובים שהיו בתחומי השבט בימי המקרא. כך למשל, היישוב בית אל שהוקם בשנת התשל"ז (1977) נקרא על שם העיר המקראית בית אל, ששמה השתמר בשם הכפר הסמוך ביתין וכך גם ביישובים רבים נוספים, כמו צרעה, אשתאול ועוד. הרצון להחיות את השמות המקראיים הנכיח את המקרא על מפת הארץ.

מאז הקמתה ועד היום עוסקת ועדת השמות הממשלתית בקריאת שמות ליישובים, למוקדי תעסוקה, למחלפים ולצמתים, לאתרי הנצחה, לאתרי תיירות ובילוי, לצירי תחבורה, למעברי גבול ולנקודות נוספות במדינת ישראל. במרוצת שמונים שנות פעילותן של הוועדות נקבעו כ-7000 שמות עבריים מחדשים וחדשים, בהם יותר מ-5000 שמות לעצמים גיאוגרפיים, יותר מ-1000 שמות ליישובים ומאות שמות לאתרים היסטוריים (יהודה זי, רגע של מקום: סיפורים מאחורי שמות מקומות, תל אביב, התשס"ה, עמ' 11).

בנוסף על ועדת השמות הממשלתית קיימות ועדות שמות מקומיות בעיריות, במועצות וביישובים, והן קובעות שמות שכונות, רחובות וכיכרות, וכך מנציחות היבטים שונים של סביבות של היישוב שבו נקבעים השמות.

בתחילת הפרשה כשהקיץ יעקב משנתו אמר בהשפעת חלומו, אֵין זֶה, כִּי אֶם-בֵּית אֱלֹהִים, וְזֶה, שְׁעַר הַשָּׁמַיִם (בראשית כח, יז). בשל תחושה זו קרא למקום בשם חדש וִיקְרָא אֶת-שֵׁם-הַמָּקוֹם הַהוּא בֵּית-אֵל; וְאֹלָם לֹא שֵׁם-הָעִיר לְרֹאשָׁנָה (בראשית כח, יט). בהמשך הפרשה מעניקות רחל ולאיה שמות לבניהן ולבני בלהה וזלפה בצירוף הסברים לבחירתם בשמות אלו. קריאה בשם מייחדת את האדם ואת המקום ומטעינה אותם במשמעות נוספת.

קריאה זו של שמות השפיעה השפעה מודעת על קריאת שמות המקומות בארץ ישראל.

בשנת התרפ"ב (1922) מינה הנציב העליון הבריטי, הרברט סמואל, ועדת שמות בת שלושה חברים: יצחק בן צבי, דוד ילין, ואברהם יעקב ברוור, והם החלו בשיום אתרים בארץ. באחריות ועדה זו היה לקבע את תעתיק השמות העבריים במפות של ממשלת פלשתינה ובפרסומיה. בשנת התרפ"ה (1925) הקימה הקרן הקיימת לישראל ועדת שמות ליישובים, והיא הייתה הבסיס לוועדת השמות הממשלתית שהוקמה בשנת התשי"א (1951). בוועדה כיום חברים היסטוריונים, גיאוגרפים, ארכיאולוגים, אנשי מקרא ולשון ונציגי משרדי ממשלה שונים. במתן שמות מתבססת הוועדה על שמות היסטוריים, על תרגום שמות ערביים ועל מתן צורה עברית לשמות ערביים. כמו כן היא מתייחסת גם לשמות אישים, לשמות הקשורים לחי ולצומח, לפן הגיאוגרפי של מקומות שונים ועוד.

שמות בני יעקב, שבטי ישראל, השפיעו על קריאת שמות מקומות בארץ באופנים שונים. כבר משנות החמישים נקראו מועצות אזוריות על שם השבטים שבנחלתם הן שוכנות. בתחילה נקראו בשמן המועצות האזוריות זבולון, מנשה ובני שמעון, ולאחר מכן גם מטה יהודה, מטה בנימין ומטה אשר. קשר נוסף לנחלות השבטים מתבטא בשמות יישובים שנקראו על שם אישים ובתי אב המופיעים ברשימות השבטים בבראשית. כך לדוגמה היישובים אחיהוד ושלומי שנמצאים בשטח המועצה האזורית מטה אשר קרויים בשמו של נשיא שבט אשר וְלִמִּי טָה בְּנֵי-אֲשֶׁר נָשִׂיא אַחִיהוּד בֶּן-שְׁלִמִי (במדבר לד, כז). שמות אחרים של יישובים לקוחים מתוך הברכות שניתנו לשבטים. למשל, היישובים

לעיון נוסף

• זיו יהודה, רגע של מקום סיפורים מאחורי שמות מקומות, תל אביב, תשס"ה

• מזור לאה, בין מקרא לציונות - התפיסה השבטית של המרחב המשתקפת בשמות ליישובים מהעשור הראשון למדינה, קתדרה 110, תשס"ד, עמ' 101-122